

הוא מציין כי מאותן סיבות החלה ברבות הימים שקיעתו של מנהיג זה, שלא היה אינטלקטואל בעל שיעור קומה, לא היה ער לרוחות הזמן, ולאמיתו של דבר שאף תמיד להשתייך למחנה הגדול של תנועת העבודה ולהפוך לאישיות פוליטית מרכזית בכנסת ובממשלה ולא הגיע לכך. אף-על-פי-כן הפך חזן מחסיד כמעט שוטה של סטאלין לתומך באופציה הגרעינית של ישראל, ולהבדיל - לתומך בהתנחלויות שונות לאחר מלחמת ששת הימים, לכופר בלגיטימיות של אש"ף, לידידה הפוליטי של גולדה מאיר, לאחר מאבות 'המערך' של מפ"ם ומפלגת העבודה, ולבסוף - למי שדיכא והשתיק את הביקורת החדשנית, העכשווית והעממית במפלגתו שלו על הכיבוש ועל משמעותו. מכאן לא רחקה הדרך ללידתו של שמאל חדש, שראה במפ"ם של חזן יצור מאובן הנתון לשליטתו של דינוזאור מקסים.

2. מחקר של ממש ביחסי ישראל-גרמניה

Yeshayahu A. Jelinek (Hg.), *Zwischen Moral und Realpolitik: deutsch-Israelische Beziehungen 1945-1965*, Bleicher, Tel-Aviv & Gerlingen 1997, 687 pages

מפעלו של ההיסטוריון פרופ' ישעיהו ילינק מצטיין בכך שאינו עוסק בתיאור סתמי ובלתי מתועד של יחסי ישראל-גרמניה בתקופה הקריטית שלאחר השואה, אלא ממציא לנו מסמכים מקוריים, מבוארים ומפורשים היטב הנוגעים לפרשה כאובה וסבוכה זו ומאירים אותה מכמה כיוונים. אין מדובר רק בצד אחד - בצד הגרמני או בזה הישראלי, שבענינם פורסמו כבר כמה עדויות ומחקרים - אלא בשני הצדדים המוצגים זה מול זה, הן בתיאור היחסים שביניהם והן בתיאור הדיונים שניהל כל צד בינו לבין עצמו. כמו כן נרונים בספר היחסים שבין ישראלים ליהודים - ובראשם יהודי ארצות-הברית - על רקע סוגיה זו, והיחסים שבין גרמנים לגרמנים, מהם קורבנות הנאצים ומהם פוליטיקאים מחושבים, דיפלומטים היושבים בכירות ערב או אנשי האיגורים המקצועיים הגרמניים. עוד מדובר בו על דיונים פנימיים שניהל הממשל האמריקני בסוגיית יחסי ישראל-גרמניה ועל דיונים פנימיים שהתנהלו בתוך המסד הישראלי.

עצם השימוש בשיטה הפנורמית הזאת מעמיד מחקר זה מעל לסדרת הפרסומים הקיימים בנושא היחסים בין ישראל לגרמניה. זאת אף-על-פי שרבים מן הארכיונים שילינק חשף ממכמניהם - כפי שהוא מסביר במבוא לספרו - לא נפתחו לעיון די הצורך, ואין לשער שייפתחו במהרה, בשל הסודיות האופפת עד היום כמה מן הפרקים הבטחוניים והפוליטיים בתולדות היחסים בין ישראל לגרמניה ולארצות-הברית ובין לבין מדינות אירופיות שהיו מעורבות ביחסים אלה, כמו צרפת.

יוצא אפוא שהפרק המתועד ביותר מכל פרקי הספר הוא זה הדין בפרשת השילומים בראשית שנות החמישים. כותרת מחקרו של ילינק - 'בין מוסר לריאלפוליטיק' -

הולמת פרק זה היטב. כל אחד מן הצדדים חתר לשרת מטרות מוסריות ומעשיות מאוד. גרמניה החדשה של קונרד אדנאואר היתה מעוניינת להיחלץ מעברה ולהשתלב במערב, ותלויה היתה בארצות-הברית בכל הקשור להגנה עליה ולעתידה הכלכלי, שכן רק כך יכלה גרמניה המערבית להפוך לאלטרנטיבה צולחת לנאציזם. כמו כן היה לגרמניה אינטרס פוליטי ומוסרי לסייע למדינת היהודים, שקלטה בעת ההיא ניצולי שואה ועולים מכל עבר והיתה שרויה בשפל כלכלי וחברתי חמור. מכאן שלקבלת השילומים היה ערך של הצלת כלכלתה של המדינה היהודית והבטחת קליטתה של העלייה ההמונית, ולא רק ערך סמלי מוסרי של השבת מעט מן הגולה ששרדו גרמנים מידי יהודי אירופה. ישראל היתה מעוניינת להציע את גרמניה של אדנאואר לעברו של המערב ולסייע להשתרשותה של הדמוקרטיה המערבית בה, וגרמניה ביקשה להיקלט במערב ולהושיט יד לקורבנות הנאציזם במסגרת תהליך זה. שילוב זה בין אינטרס בעל אופי מוסרי ליתרונות כלכליים ופוליטיים לא היה מוכן אז לרבים מן הישראלים, שראו בשילומים מכירת דם יהודי לנאצים. גדולתם המדינית של קברניטי השילומים - בן-גוריון, שרת (שרתוק), נחום גולדמן, אדנאואר ועוזריו - מתבטאת יפה בתיעוד של ילינק, המטיל צל כבד על אלה שביקרו אותם באותה עת בארצותיהם הן מימין והן משמאל.

חידוש חשוב במחקרו של ילינק הוא הארת עמדתו של הקנצלר אדנאואר בעד המשך השילומים - שהיו עמוד תווך של כלכלת ישראל - גם לאחר מערכת סיני ב-1956, זאת אף שארצות-הברית ביקשה לאיים בסנקציות כלכליות על ירושלים בעקבות מבצע זה. תמיכתו של אדנאואר במבצע סואץ מעניינת, אך בוודאי הושפעה גם מעמדתה של צרפת, שותפתה של ישראל למסע סואץ.

מסובכים הרבה יותר הם הפרקים העוסקים בהיעדר יחסים דיפלומטיים בין בון לירושלים לאחר הסכם השילומים ובחלופות שנמצאו להם. חששו של הצד הגרמני מן התגובה הערבית לכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל הפך אותו ל'דיאלפוליטי' עד כדי כך שהיה מוכן לפצותה בנשק - ואף לקנות מידה נשק לצורכי הלגיטימציה של הצבא הגרמני החדש - בתוך שהוא מסבך עצמו ביחסיו עם הערבים, עם הסובייטים ועם ישראל באורח טיפוסי לפשרות מסוג זה.

מטבע הדברים, הפרקים העוסקים בסיוע הבטחוני לישראל רלים, ואף לא נעשה שימוש במקורות גרמניים גלויים הנוגעים לסיוע שהעניקה גרמניה לישראל בתחום תוכנית הגרעין שלה. אכן, על פרקים אלה מעיבים צל פעולתם של מרענים גרמנים במצרים וגם תגובתה של ישראל, שסיבכה את יחסי הצדדים והכבירה עליהם עד כדי משבר, שהסתיים בכינון היחסים הדיפלומטיים בין שתי המדינות בשנת 1965. ועם זאת, גם הם מרימים תרומה פנורמית נכבדה לכל העוסק בהיסטוריה הדיפלומטית ובמה שניתן ללמוד ממנה על היחסים הסובכים שבין שני העמים.